

קנאותו של פנחס

פתיחה

באחד מפיוטי הסליחות הנאמרים בתפילת "יום כפור קטן" בערבי ראשי חדשים נאמר בין השאר:

"רחמנא אידכר לן קנאותיה דפנחס קנאה" - הקב"ה יזכור לנו קנאותו של פנחס הקנאי. בניגוד לכל אבות האומה האחרים הנזכרים בפיוט, אשר עליהם נאמר "רחמנא אידכר לן קימיה"¹, אצל פנחס נאמר: "רחמנא אידכר לן קנאותיה" כלומר, אנו מבקשים שהקב"ה יזכור לנו את קנאותו של פנחס ולא את קיומו או מציאותו, כמו אצל האבות האחרים². מכאן נתן להסיק שאצל פנחס, הקנאות היא עניין של מהות. ויש מקום ללמד ולהבין את פשרה של אותה קנאות ואת מהותה.

ועל אף שכבר עסקו בסוגיה זו גדולים וגם טובים, דומה שעדיין הותירו בקעה להתגדר בה.

הורתו ולידתו של פנחס

פנחס נזכר לראשונה בכתוב כאשר מספרת התורה על הולדתו ויחוסו:

יקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה ותלד לו את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת אחמר.

1. כמו למשל "רחמנא אידכר לן קימיה דאברהם רחמיה".

2. למען האמת גם באיזכור שלמה המלך לא נאמר "קימיה" אלא כתוב "רחמנא אידכר לן צלותא דשלמה מלכא" אולם דוקא מכך ניתן ללמד שבאמת מה שאנו מבקשים מהקב"ה לזכור הוא ענין מחותני לאותה דמות. כמו שחיינתה התפילה מחותנית לשלמה המלך. החתונייחסות היא כמובן לתפילתו הראשונה בביחמ"ק.

קנאותו של פנחס

ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה וחלד לו את פנחס, אלה ראשי אבות הלויים למשפחתם.³

פנחס הוא הנכד היחיד של אהרן, שנזכר שנולד עוד במצרים, שכן נדב ואביהוא לא נשאו להם נשים, ויתכן שאיתמר היה צעיר מכדי לשאת לו אשה. מכאן, שאלעזר הוא היחיד עד כה, הממשיך את שושלת הכהונה של אהרן. הדריז של פנחס הם אלעזר ובת פוטיאל אותה נשא לו לאשה. והם הם אלו אשר מהם שאב פנחס את חינוכו והם המהווים את כל מהותו.

אביו אלעזר, היה מיזחם מאד לפי הנאמר בכתוב - בן אהרן הכהן, ונכדו של עמינדב אחיינו של נחשון. על ייחוסו של אלעזר לעמינדב לא מדובר במדרש, אבל האיזכור של הייחוס מדבר בעד עצמו, לעומת זאת מדובר במדרש על ייחוסו של פנחס לאהרן ולאלעזר:

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל, כהן בן כהן קנאי בן קנאי משיב חמה בן משיב חמה, השיב את חמתי מעל בני ישראל, לכן אמר הגוי נותן לו תגו⁴

ייחוסו של פנחס לאהרן סבו, ולאלעזר אביו, מצביע על שלש תכונות שיש לו: כהן, קנאי ומשיב חמה. על כהונתו של פנחס אדבר מאוחר יותר, אולם מי מאבותיו הוא הקנאי ומי הוא משיב החמה? והיכן מצאנו אצלם תכונות אלו?

אומר המשך חכמה בפרושו לתחילת פרשת פנחס:⁵

הענין דפנחס עשה שני דברים האחד שהרג ישראל בשביל נקמת כבוד ה' שלא יתחלל, וזה קנאים המקנאים לכבוד המקום והאומה פתנעים בו והשני שהפקיד את כל העולם הבא וקנא לטובתם של ישראל, וכמו שאמר (מנהדרין פ"ב:) ויעמוד פנחס ויפלל (תהלים

3. שמות פרק ו, כ"ג, כ"ה.

4. ילקוט שמעוני תורה פרשת פנחס רמז תשעא.

5. משך חכמה במדבר, כ"ה י"א.

ק"ו, ל') שעשה פלילות עם קנו - על אלה ייהרגו כ"ד אלף מישראל? ... והנה הראשון מצאנו באלעזר שכן כשמת אהרן נסחלקו הענגים וחזרו לאחוריהם ועמדו בני לוי ולחמו והרגו ישראל למען כבוד ישראל והקב"ה, כך אמר ריש יומא בירושלמי. וכתוב (במדבר, ג', ל"ב) 'זנשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן' הרי בציויזי נעשה זה וזה שייחסו הכתוב 'בן אלעזר'. ובאהרן אמרו רז"ל (ויקרא רבה י', ג) שרצה להרחיקם עד יום מחר עשה העגל ומוטב שיתלו המרחחן כי ואל יאברו ישראל. ומפני תועליות ישראל השלך כל חלקו בעולם הבא לאהבת ישראל. לכן ייחסו הכתוב 'בן אהרן'.

המשך חכמה מתאר בדבריו את שני אבותיו של פנחס - אלעזר שהיה קנאי, שכן עמד בראש בני לוי שהרגו בבני ישראל, אשר שבו לאחוריהם, ורצו לחזור למצרים. ואהרן הכהן מסר נפשו, ונטל את כל האחריות על עצמו בעוון העגל, כדי לכפר על ישראל, ובכך ראוי שיקרא "משיב חמה".

"משיב החמה" הוא אהרן הכהן, גם כאשר לאחר מחלוקת קרח הוא עומד בין החיים ובין המתים ועוצר את המגפה, אלא שכאן הוא מגלה יותר זריזות בהשבת החמה, ופחות מסירות נפש.

ויקה אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל תענף בעם ויחן את הקטרת ויכפר על העם: ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצד המגפה.⁶

ונראה שהתמונה של האיש המכפר על העם, ועומד בין החיים ובין המתים, ועוצר את המגפה אכן תחזרת אצל פנחס, העוצר את המגפה של החוסאים בעוון פעור, כאשר הוא עומד ומפלל ומלמד זכות על ישראל. חו המהות של "משיב חמה בן משיב חמה פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן.

6. במדבר פרק יז, י"ב - י"ג.

קנאותו של פנחס

ולעומת הייחוס המרשים של אלעזר, ואהרן הקנאי ומשיב החמה, מציינת התורה גם את אמו של פנחס שהייתה מבנות פוטיאל. מי הוא אותו פוטיאל?

אלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל תר, בת פוטיאל לא נאמר אלא מבנות פוטיאל שהיתה אשתו משתי משפחות משבט יוסף שפנחס ביצרו, ובה מצד אהרן מיתרו שפיתם עגלים לעבודה כוכבים.⁷

אשת אלעזר הייתה ממשפחת יוסף וממשפחת יתרו, לכאורה, אף הן משפחות מיוחדות. אלא מדוע קורא להם הכתוב "פוטיאל" ולא "יוסף ויתרו"? יש בכך איזכור חטאם או "כמעט חטאם", במקרה של יוסף, חה אומר דרשני. שני החטאים בהם מדובר הם: עבודה זרה במקרה של יתרו, וגלוי עריות במקרה של יוסף. יתרו פיתם עגלים לע"ז, חנה עיסקו זה כאשר הסתפח לעם ישראל. יוסף הצדיק כמעט התפתה לאשת פוטיפר, ופטפט ביצרו, אבל סופו שעזב בגדו אצלה ונס החוצה.⁸ והנה כאשר מספרת התורה על הולדתו של פנחס, היא בוחרת לקרוא לשני אבות אבותיו מצד אמו בשם פוטיאל, כאילו בכוונה תחילה להחכיר שני עוונות אלו: ע"ז וג"ע. ופנחס, שנולד מזיווג זה, נלחם כל חייו דווקא בשתי עברות אלו.

נשאלת השאלה, הכיצד לקח לו אלעזר בן אהרן הכהן את בת פוטיאל לאשה, האם לא יכול היה למצוא זיווג מיוחס יותר, שאין בו רבב? וכן, הכיצד זה מזכירה התורה ליוסף וליתרו את חטאי העבר שלהם, כאשר היא מספרת על הולדת פנחס.

רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל אומר:⁹

גם למה באמת בכל מקום נק' יתר בשמות אחרים ובגישואי אלעזר

7. שמות רבה (וילנא) פרשה ז ד"ה ה' אלה ראשי'.

8. בראשית פרק לט יב ותתפשוהו בגדו לאמר שכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס וינא החוצה:

9. פרי צדוק, פנחס נב.

נקרא יתרו פוטיאל ע"ש שפיטם עגלים לע"ו. אך הענין ע"פ מ"ש בווה"ק (בלק קצ"ג א') עדים דבני ישראל אינון נבובין היו נמלו וכו' אינון מננות באדם וכו' ובגמ' (שבת פ"ח.) אמרו שהם הכתרים שזכו אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. ואמרנו שע"י שלקחו מעשו כוחו שהם הידים די עשו ולקחו לקדושה זכו עי"ז לכתר נעשה. ומישמעאל לקחו כוחו שהוא השמיעה שכן נקרא ישמעאל ע"ש שומע אל כמ"ש (במד"ר פ' ט"ז) וכשלקחו כוחו לקדושה זכו עי"ז לכתר נשמע. כן מיתרו שהיה מתחילה כהן מדין אח"כ כששב ותנייר ע"י שלקח אלעזר מבתו זכה שגולד פנחס שזכה לכהנת. דארון זכה בעצמו לכהונה משא"כ פנחס דאיחא בגמרא (זבחים קא:) לא נתכהן פנחס עד שהרגו לומרי וזה נסתעף ע"י שלקח אלעזר מבתו יתרו שפיטם עגלים לע"ו והוא ע"ד מ"ש (פגהדרין ל"ט:) עוכדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבוא ניוול ביה נרגא ויך את מואב וגו' היינו דא"א וכו' והוא מפני שדוד יצא מרות המואביה. כי אחא רב דימי אמר יך מתוכה משרחת. והיינו שעוכדיה דוד מפני שבאו מהם הדגישו יותר המרחון וכן פנחס ע"י שבא מבתו פוטיאל הדגיש יותר להתקנא ע"ז שהיה העיקר אשר נכלו לכם על דבר בעל פעור שהוא ע"ז ולכן זכה אח"כ לכהונה וזה הכל היה מפני שיצא מבתו יתרו ולכן נזכר בנישואי אלעזר מבתו פוטיאל שפיטם וכו'.

מדבריו נלמד, שכדי לתקן ולהעלות לקדושה חסרונות שיש בעם ישראל, צריך לעשות זאת מי שהיה לו פעם קשר לאותם חסרונות. רבי צדוק מביא כדוגמא את הכתרים שזכו להם ישראל כנגד נעשה ונשמע, שהם הכתרים של התכונות שלקחו דווקא מעשו ומישמעאל. הם העלו לקדושה את תכונותיהם – העשייה והשמיעה, וקבלו תמורתם כתרים. וכן פנחס, מתקן עוון ע"ז (חסא בעל פעור), וחסא גלוי עריות (חסאו של זמרי), וכדי שיוכל לעשות זאת בשלמות, ומתוך השורש, עליו לבוא ממקור שהיה לו קשר לשתי עברות אלו, ויצא מהן. כמו שדוד המלך היה צריך לצאת מרות המואביה. וזה מה שגרם לפנחס להתקנא יותר מכל

קנאותו של פנחס

העדה, שכן הוא בא מבית שאבותיו הכירו את החטאים האלו, ועזבו אותם והם ידעו סרחונם יותר מהאחרים. מובן שזה גם גרם לשבטים להתרעם על פנחס, והם ראו אותו משום כך, כבלתי ראוי לשאת את דגל הקנאות כנגד נשיא שבט, שכן הם ראו אותו כבעל אותו מום עצמו. מאותה סיבה היו גם מי שזלזלו בייחוסו של דוד המלך. ולכן גם נזכר יוסף בשם פוטיאל, כדי להזכיר את היותו קרוב לחטא גלוי עריות. ופנחס הצטיין בקנאותו גם כלפי חטא זה, כאשר הרג את זמרי.

רואים אנו שבפעם הראשונה שנזכר פנחס בתורה, ונזכר ייחוסו, נזכרות עם ייחוסו לאמו ולאבותיה, גם שתי העברות העיקריות בהן נלחם כל חייו, עבודה זרה וגילוי עריות. וכייחוסו לאביו ולסבו נזכרות התכונות העיקריות אשר באמצעותן נלחם בעברות אלו: הקנאות ומסירות הנפש.

קנאותו של פנחס בשיטים

וישב ישראל בשיטים, אמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער, וישב ישראל בשיטים מה כתיב ויחל העם לזנות, וישב יעקב מה אירע מכירת יוסף, וישב ישראל בארץ מצרים מה כתיב ויקרבו ימי ישראל למות, וישב ישראל ויהודה לבטח וכתיב ויקם ה' שטן לשלמה, וישב ישראל בשיטים רבי אליעזר אומר שטים שמה, רבי יהושע אומר שנתעסקו בדבר שטות, ותקראן לעם רבי אליעזר אומר ערומות פגעו בהן, רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קריין, וישב ישראל אין ישיבה בכל מקום אלא קלקלה שנאמר וישב העם לאכול ושתו ואומר וישבו לאכל לחם, ר' עקיבא אומר כל פרשה שממכה לתברתה (כתוב ברמז תרל"א), דבר אחר וישב ישראל בשיטים במקום השטות, לפי שהיו ישראל במדבר ארבעים שנה לא מקום ורע ותאנה תפן גוי' באו ועשו מלחמה עם סיחון ועוג תפלו ביין וטילו כל מה שלהן, מלכות זה מתגאה ומשתחצת ואין לה אלא ארבע מדינות שראויות למלכות אסיא ואלכסנדרוס וקרטניצי

ואנטוכיא ואלו היה להן ששים עיר וראוין למלכות שנאמר ששים עיר כל תבל ארנב, ומשנתמלאו ישראל בבוה התחילו מבזבזין מקרעין ומשליכין ומקרעין בהמה ומשליכין לפי שלא היו מבקשין אלא כלי כסף וכלי זהב שנאמר וכל הבהמה ושלל הערים בוננו לנו, באו וישבו להם בשמים במקום השמות, באותה שעה עמדו עמתיים ומואבים ובנו להם מקלין מבית הישימות עד רד השלג וכי' (סדלעיל) עד ויגזרו לכשת, באחרונה עשו להן מרויחין והיו קוראות להן ואוכלין שנאמר ותקראן לעם, אמר רבי אלעזר בן שמעון כשם שאי אפשר לו למסמר לפרוש מן הדלת בלא עץ כך אי אפשר להו לישאל לפרוש מן הפעור בלא נפשות...¹⁰

דברי חז"ל אלו מלמדים אותנו כיצד הייתה נפילתם של ישראל בשיטים. מהותה של אותה נפילה הייתה מתוך רוח שטות שנכנסה בהם. ארבעים שנה הלכו במדבר והיו רחוקים מהבלי העוה"ז, ובעקבות נצחונותיהם על סיחון ועוג, והביזה הרבה שהייתה בידם, שוב נתודעו לאותם הבלים של העוה"ז. ומתוך שנעשתה הקירבה המחודשת הזאת להבלי העוה"ז בפתאומיות, הזיקה לישראל. וניתן לומר שיש בכך משום לימד זכות על ישראל, משום שהמדרש מעלה את תמימותם והיותם רחוקים מכל העניינים הארציים. ולכן, נפילתם בשיטים הייתה כה פתאומית. ואותה רוח שטות ניזונה מהפיתוי שפיתו בנות מדין את ישראל, בכך שהסתובבו ערומות ופיתו אותם, או שקראו להם לאכול ולשתות וקרבו אותם לבית ע"ז שלהם. וישראל שהיו אז בשיא גדולתם לאחר שזכו לניצחונות הנסיים והגדולים במלחמות סיחון ועוג, ולאחר ששרו את שירת הבאר, לא עמדו בניסיון וחטאו. וחטאם היה חטא ע"ז שבה בעקבות תאוה של עריות.

...אל תקרי בשמים אלא בשמים נעשו לפני הקב"ה כמוטה זו שסמט על בעלה, ויחל העם כבת כהן שזגה ותחללה כר"א ובת איש

10. ילקוט שמעוני תורה פרשת בלק רמז תשעא.

קנאותו של פנחס

כהן כי תחל לזנות ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם, דיני נפשות דינין ביום וגומדין ביום דאמר קרא והוקע אותם לה' נגד השמש, ומצין להוקעה שהיא תליה שנאמר והוקענום לה' בנבעת שאל בחיר ה'. קח את כל ראשי העם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו, אמר ליה הקב"ה הושב להם בתי דינים, מאי טעמא אילימא לפי שאין דנים שנים ביום אחד, והאמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל באחת דינין, אלא כדי שישוּב חרון אף מישראל, קח את כל ראשי העם והוקע אותם אמר רבי יהודה ראשי העם תלה על שלא מיתו בבני אדם המסוימין בהן, רבי נחמיה אומר לא תלה ראשי העם, אך הקב"ה אמר למשה הושב להם ראשי סנהדרין ויהו דינין כל מי שהלך לפעור, א"ל ומי מודיעו, א"ל הקב"ה אני מפרסמן כל מי שטעה הענין (נקלף) [נקפל] מעליו והשמש זורחת עליו בתוך הקדל ויהיו הכל יודעין מי שטעה ויתלו אותו, והא הוא דכתיב ויאמר משה אל שופטי ישראל...¹¹

בשלב זה של החטא מנסה משה לתקן את המעוות לפי ציווי ה', על ידי הקמת בתי דין, והוקעתם של החוטאים, כי המצב של חילול שם שמים הולך ומתגבר, ויש צורך לעשות מעשה כדי להפסיקו, ולהשיב חרון אף מישראל. הבעיה היא, שצריך להעניש את החוטאים ואת אלו שלא מיתו, וכן יש סכנה שאם לא ייענשו החוטאים מיידית, יצטרפו אליהם חוטאים נוספים. בכל זאת מרגישים ישראל, שהדין הוא דין נפשות ויש לעשות מעשה כדי להציל נפשות, ולא להגיח לבתי הדין להזקיע (= לתלות) את מי שנגזר דינו. מה גם, שמדובר כאן בהענשתם של החשובים שבעם על כך שלא מיתו.

ויאמר משה אל שופטי ישראל ונ' הלך שבטו של שמעון אצל ומרי בן סלוא אמרו לו הן נידונין דיני נפשות ואתה יושב ושוקק, מה עשה הלך וקבץ כ"ד אלף מישראל והלך אצל כזבי בת צור, א"ל

11. שם.

השמעי לי, אמרה לו בת מלך אני וכן צונו לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהן, אמר לה אף אני נשיא שבט, ולא עוד אלא שאני גדול ממנו שאני הוא שני לבטן והוא שלישי לבטן, תפשה כבלודיתא והביאה לפני משה, אמר לו בן עמרם זו מותרת או אסורה, ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התורה לך, נתעלמה הלכה ממנו, נעו כלם בבכיה, והיינו דכתיב והמה נוכים פתח אהל מעוד.¹²

וכך, החטא שהיה חטאו של כל העם, הופך להיות חטאו של אדם אחד, וגם הדיין - התליין הופך להיות אדם אחד.

הלכה למשה מסיני שהבועל ארמית קנאים פוגעים בו¹³ ומובא שם בגמרא שזו הלכה ואין מורין כן,

אמר רב חסדא: הבא לימלך - אין מורין לו. איתמר נמי, אמר רבה בר בר תנה אמר רבי יוחנן: הבא לימלך - אין מורין לו. ולא עוד אלא, שאם פירש זמרי וזמנו פנחס - נהרג עליו. נהפך זמרי וזמנו לפנחס - אין נהרג עליו, שזמרי רודף הוא.¹⁴

ופירש רש"י שם:

אמר רב חסדא - קנאי הבא לימלך בבית דין ובשעת מעשה אם יפגע בו - אין מורים לו, שלא נאמרה אלא למקנא מעצמו ואינו נמלך.

משמע, שההיתר לעשות מעשה, ולהרוג את הבועל, נתנה רק למי שמקנא לשם שמים, מתוך אהבת ה' וללא כל נגיעה אישית. ומשום כך הוא מתעורר לקנא באופן ספונטני מבלי שידור לו לעשות כן. אם כן

12. ש.ס.

13. סנהדרין פ"ב.

14. ש.ס.

קנאותו של פנחס

נשאלת השאלה, אם הלכה היא שיש להרוג את הבורעל ארמית, מדוע מותר הדבר רק לקנאים לשם שמים?

נראה שטעם המצווה הזאת של "קנאים פוגעים בו", הוא כדי לקדש שם שמים במקום שבו יש חילול ה' גדול. ולכן נודגת ההלכה רק אם הבורעל עשה את המעשה בפרהסיא, וגרם לחילול ה'. התגדרה של חילול ה' לפי רש"י היא¹⁵ "חוטא ומחטיא אחרים" בכך שרואים אותו חוטא, בשאט נפש ובפני רבים, לומדים ממנו לזלול במצוות, וכך עשה זמרי כאשר הקריב את המדינית לעיני משה ולעיני כל ישראל.

ונאמר שם שהם בכו פתח אהל מועד בכי של חוסר אונים אל מול חילול ה' הנורא.

וגרם המעשה לחולשה רוחנית אצל כלל ישראל. כדי להסיר את הרושם השלילי של מעשה חילול ה', יש צורך לעשות מעשה של קידוש ה', אשר ממנו ניתן ללמוד עד כמה היה המעשה שנעשה תמור, ואז יביא לחזרה בתשובה. וקידוש ה' שיהיה "שם שמים מתאהב על ידו"¹⁶ וכך יש סיכוי שהעם יתרום מן המשבר הרוחני, אשר אליו הוא נקלע. לשם כך צריך המעשה להיעשות בידי קנאי אמיתי, שיעשה זאת לשם שמים, כי רק איש כזה, יוכל להביא להתעוררות החיובית לתשובה מחטא זה, ולכן זו הלכה שאין מורין כן, אלא למי שמקנא מעצמו לשם שמים.

נשאלת השאלה, מדוע רפו ידיו של משה, ומדוע לא יכול היה הוא לעשות את מעשה הקנאות, שהוא דינו של הבורעל ארמית.

דומה בוכים - נתעלמה ממנו הלכה כל הבעל ארמית קנאים פוגעים בו נעו כלם בבכיה. בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא, שנאמר (שמות לב כ) ויטחן עד אשר רק תג' וכאן רפו ידיו, אלא כדי שיבא פיתוח ויטול את הראוי לו.¹⁷

15. יומא פ"ז.

16. יומא פ"ז.

17. רש"י במדבר פרק כה.

רש"י מחרף את השאלה, בכך שהוא משווה את התנהגותו של משה כאן, להתנהגותו בחטא העגל. שם נוהג משה בקנאות רבה, טוחן את העגל ומשקה את ישראל כסוטות, ושולח את בני לוי להרוג בהם, ואילו כאן רפו ידיו. צריכה להיות סיבה לרפיון הידיים של משה, שמטבעו קנאי הוא, כנגד עבודה זרה. אומר רש"י שרפיון ידיו של משה קרה ע"מ שיטול פנחס את שכרו. אולם עדיין יש מקום לשאול במה ראוי פנחס יותר ממשה ליטול שכר בהריגת זמרי?

נראה שאם מעשה הקנאות הוא פעולה של קידוש ה', שמטרתה לגרום לעם לחזור בתשובה, הוא מותר רק לקנאים שיכולים לפעול השפעה של תשובה במעשיהם. ולכן רפו ידיו של משה, מפני שחשב שהוא לא יוכל להשפיע עליהם. נראה שהלכה זו נתעלמה ממנו בגלל עצם מהותה, בניגוד לחטא העגל, שהוא חטא ברור ומפורסם מן התורה, אסור בעילת ארמית אינו מן התורה, ורק ב"ד של חשמונאים גזרו עליה (כי התורה אסרה רק לקיחת נוכריות בדרך חתנות שנאמר: "לא תחתן במ"א¹⁸) ועם כל זאת יש חומרא יתירה למעשה הזה של בועל ארמית בפרהסיא, שכן רק כאן התירה התורה לקנאים לפגוע בו בלא משפט. ייתכן שרפיון ידיו של משה נבע מכך שהאיסור פה הוא לא איסור ע"ז אלא "רק" מה שמביא לידי ע"ז. אבל נראה לומר שמה שגרם לרפיון ידיו של משה יותר מכל, הייתה הנגיעה האישית שהייתה לו בעניין. זמרי ידע את ההלכה שקנאים פוגעים בו, ומשום כך קשר את לקיחת כזבי על ידו, ללקיחת צפורה המדיינית על ידי משה. גם אם נאמר שצפורה עברה גיור, הרי משה לקחה טרם מתן תורה ואז עדיין לא נתגיירה. מה שברור, שכאשר שואל זמרי את משה לעיני כל העדה "בת יתרו מי התירה לך?" הופך משה לנוגע בדבר, ואין הוא יכול למלא את תפקיד הקנאי בשלמות. מה גם שלקיחתה של צפורה הייתה כרוכה בשבועה שנשבע משה ליתרו, שהבן הראשון

18. דברים פרק ז' פסוק ג'.

קנאותו של פנחס

שייחולד לו ממנה יהיה לע"ז¹⁹. ואחר כך יצא מגרשם, הבן שאותו התחייב משה לתת לע"ז, יהונתן הנער הלוי אשר עבד אצל מיכה. ומשום כך אומרים חז"ל בגמרא²⁰ אמר ר' אלעזר: לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן" נראה מכך, שהייתה בעיה בנישואיו של משה לצפורה, וגם אם נאמר שכונתו של משה הייתה שבסופו של דבר יתרו וכל משפחתו יתגיירו, ואיש מהם לא יעבד ע"ז, מה שאכן קרה, בכל זאת היה ממש בטענתו של זמרי: "בת יתרו מי התירה לך", כי גם הוא יכול היה לטעון שמטרתו הייתה לגייר את כזבי.

ניתן לומר שאותו "מוס" כביכול היה גם בפנחס שהיה קריינא דאגרתא, אשר אף הוא היה מצאצאי יתרו, אבל מאחר שזמרי לא הזכיר לו את מוצאו לעיני כל העדה, עדיין הייתה קנאותו כולה לשם שמים בלבד, ללא נגיעה אישית. ועם כל זאת הקב"ה היה צריך להעיד עליו שכך היה הדבר, שכן לאחר הריגת זמרי היו ישראל מבזים את פנחס ומזכירים לו את מוצאו שהיה בן פוטי, וכיצד העיז להרוג נשיא שבט בישראל. כזונתם הייתה ככל הנראה, להזכיר לו שגם לו הייתה נגיעה אישית כנגד זמרי, בהיותו אף הוא צאצא של בת יתרו.

בבידויו של פנחס ע"י ישראל יש הרבה מאד מחוסר הצדק, ונראה שלא ידעו מה רב היה חלקו של פנחס בהסרת תרוץ האף מהם. כל שהם ראו, היה המראה של פנחס הסובב במחנה עם הרומח בידו ובו תקועים זמרי וכזבי. איש לא יכול היה להכחיש את מעשה העבירה שעשו, אבל הדברים שהיו נתונים להרגשת הלב, כמו קנאות לשם שמים ללא נגיעה אישית, היו צריכים להיאמר בידי הקב"ה שהעיד על פנחס:

19. תורה שלמה שמות ב': בשעה שאמר משה ליתרו קבל עליך דבר זה שאומר לך ואני נותנה לך לאשה, אמר לו מהו? אמר לו בן שיחיה לך תחילה יהיה לע"ז ומכאן ואילך לשם שמים, וקיבל עליו. אמר לו השבע לי, ונשבע לו, שנאמר: "ויאל משה לשבת את האיש", ואין אלה אלא לשון שבועה, שנאמר "ויאל שאל את העם".

20. בבא בתרא ק"ט.

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל
 כקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליחי את בני ישראל כקנאתי.²¹

מן הפסוק משתמע שרב היה חלקו של פנחס בהשבת חרון האף:

בא וחבטן לפני המקום, אמר לפניו: רבותו של עולם, על אלו יפלו
 עשרים וארבעה אלף מישראל? שנאמר במדבר כ"ה ויהו המתים
 במצפה ארבעה עשרים אלף, והיינו דכתיב תהלים ק" ... ועמד
 פנחס ויפלל, אמר רבי אלעזר: ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל -
 מלמד כביכול שעשה פלילות עם קטנו. בקשו מלאכי השרת לדחפו,
 אמר להן: הציחו לו, קנאי בן קנאי הוא, משיב חימה בן משיב חימה
 הוא. התחילו שבטים מכיון אותו: ראיתם בן פוטי זה, שפיטם אבי
 אמו עגלים לעבודה זרה, והרג נשיא שבט מישראל! בא הכתוב
 ויחמו: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. אמר לו הקדוש ברוך הוא
 למשה: הקדם לו שלום, שנאמר במדבר כ"ה לכן אמר העני נתן לו
 את בריתי שלום. וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם.²²

נראה לומר, שלא די שהקנאי יפגע בחוטא, אלא עליו לעשות מעשה,
 שילמד זכות על ישראל, כדי להשיב מעליהם את חרון האף. כי מעשה
 הקנאות שלו צריך שיהיה מכון כנגד העם, אולם, כאשר הוא פונה לקב"ה
 אחתו קנאי, צריך ללמד זכות על ישראל. חה מה שעושה פנחס. בהיותו
 במחנה ישראל, הוא הורג את זמרי ואת המדיינית, אולם כדי להסיר חרון
 אף מישראל, הוא חובט את גופותיהם של זמרי וכזבי בקרקע דרך בזיון,
 ועושה פלילות עם הקב"ה, ושואל אם בגלל שני אלו צריכים למות עשרים
 וארבעה אלף מישראל. דרך לימוד הזכות של פנחס, היא לגמד את החטא
 ולצמצם אותו, ובכך להשיב את חרון האף מן העם. במעשה זה דומה פנחס
 לדודו זקנו משה רבנו, לאחר חטא העגל. אף הוא מפגין קנאות רבה כלפי
 העם. משקם כסוטות, ושולח את בני לוי להרוג בהם, אולם כאשר הוא

21 במדבר פרק כה, י"א.

22 סנהדרין פ"ב:.

פונה לקב"ה, הוא מנסה לגמד את חטאם, ולכן הוא גם שובר את הלוחות, כדי שיידונו כפנויה ולא כאשת איש²³. ונראה לומר שכך הוא מעשה הקנאות המקובל על הקב"ה. עם זאת, קשה לומר שישראל ידעו על המשא ומתן שניהל פנחס לזכותם, ויתכן שמשום כך, בוו לו ולא היה מקובל עליהם, עד אשר עשה שלום בין השבטים, שכן אז הסכימו גם הם לכהונה שניתנה לו כאן על ידי הקב"ה, כשכר על קנאותו.

בנוסף על הקנאות ולימוד הזכות על ישראל, היה במעשהו של פנחס מרכיב חשוב נוסף, אשר באמצעותו השיב חמה, והוא – מסירת הנפש שלו. כאשר יצא פנחס למחנה בני שמעון ורומח בידו, סיכן את חייו בעוה"ז ואת חייו בעוה"ב. את חייו בעוה"ז כי גם זמרי וגם בני שמעון היו יכולים להרגו. אצל זמרי אומרת הגמרא²⁴ שלו היה פורש מכזבי שניה אחת לפני שנדקר בידי פנחס, הרי היה פנחס נחשב כרודף, וחיייו היו מותרים. ולו היה פורש זמרי שניה לפני שנדקר, היה פנחס מסכן גם את חיי העוה"ב שלו, שכן אז היה הורג איש מישראל בלא משפט, והיה יוצא מגדר הקנאי שפוגע בבוועל ארמית, והופך להיות רוצח. ולכן, כדי שמעשהו יהיה מושלם, היה צריך פנחס למסור את נפשו, ולעשותו למרות הסיכון הגדול. מסירת נפש במהותה, היא התכונה אשר מביאה לקידוש ה'. ובמקום של חילול ה' גדול, רק מעשים של מסירת נפש יכולים להוות משקל נגד כדי להביא לקידוש ה', אשר יסיר את חילול ה'. במעשהו של פנחס היה משום סיכון כה גדול, שהיה צריך סייעתא דשמיא מיוחדת כדי

23 שמת רבה (וילנא) פרשה מג ד"ה ויחל משה: כך בשעה שעשו ישראל אותו מעשה ישב הקב"ה עליהם בדיון לחייבם, שנא' הרף ממני ואשמידם ולא עשה אלא בא לחתום גזר דינן שנאמר ושמת כב) אובח לאלהים יחרם. מה עשה משה נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו, למח"ד לשר ששלח לקדש אשה עם הסרסור הלך וקלקלה עם אחוה, הסרסור שהיה נקי מה עשה נטל את כתובתה מה שנתן לו השר לקדשה וקרעה אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש, כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושבירן כלומר שאלו היו רואין עונשן לא חטאו, ועוד אמר משה מוטב גידונין כשוגנין ואל יהו מזידין למה שהיה כתוב בלוחות ושם /שמות/ כו אנכי ה' אלהיך ועונשו אצלו אובח לאלהים יחרם לפיכך שבר את הלוחות, ויאמר לחשמידם, מיד התחיל חוגר בתפלה, חוי ויחל משה את פני ה' אלהיו שעמד בקלות ראש לפני הקב"ה לבקש צרכן של ישראל חוי ויחל משה.

24 סנהדרין פ"ב . ראה ציטוט לעיל הערה 14.

שיצליח ולכן נעשו לו נסים, כי לפי דרך הטבע לא יכול היה להצליח, ומשום כך סייע בידו הקב"ה באמצעות שנים עשר נסים:

ויקם מתוך העדה מהיכן עמד אלא שהיו נושאים ונותנים בדבר אם הוא חייב מיתה או לאו עמד פנחס בתוך הקהל ונתגרב ויקח רומח בידו נפל שינו של ברזל והגיעו בחיקו והתחיל מסתמך על העץ שנתיירא מפני שבטו שהקיפו אותו, כיון שהגיע אצלם אמרו ליה למה באת, אמר להם אף אני באתי לעשות צרכי, הניחוהו ונכנס שאלמלא זו לא הניחוהו, ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקוד את שניהם זה על גב זה לתוך מומאת שניהם שלא יהו ישראל אומרים לא היתה שם מומאה וקנא לשמו של הקב"ה, ונעשו לו שנים עשר נסים, ואלו הן, הגם הראשון דרכן לפרוש זה מזה והדביקן המלאך, הגם השני סתם המלאך פיהם שלא יזעקו, הגם השלישי שכיון כנגד הקובה כדי שתהא זכרותו נראה בתוך הקובה שלה מפני שהיו אומרים אף הוא נכנס ועשה צרכיו, הרביעי האריך הברזל כדי שידקוד את שניהם, החמישי נתן כח בזרועו להגביה את שניהם, הששי היה כח בעץ לסבול את שניהם, השביעי לא נשמטו מן הרומח אלא עמדו ממקומן, השמיני הגביהן המלאך בראש הרומח כדרכן להראות קלונן, התשיעי לא הביפו דם כדי שלא יטמא פנחס, העשירי שמר הקב"ה רוחם שלא ימותו, האחד עשר הגביה המלאך את משקוף הבית כדי שיצאו שניהם תלויים לעיני הכל, השנים עשר עמדו כל בני שבטו לפגוע בו יד מלאך ונגף אותם לפניו, כשראה פנחס שמבקש הקב"ה לכלותן חבטן בקרקע ועמד והתפלל...²⁵

המדרש מתאר את כל הסכנות שעבר פנחס, הן לפני שדקד את זמרי, והן אחר כך. ונראה שהגם הקשה ביותר להסברה הוא התנהגותו של זמרי. הכיצד לא השיב מלחמה ולא עמד על חייו אומר רבי צדוק הכהן מלובלין²⁶:

25. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בלק סימן כא.

26. פרי צדיק פנחס ונ.

קנאותו של פנחס

ואח"כ בא פנחס ע"י קנאתו והכניס הרהור תשובה בהם ככל שבט שמעון וגם כומרי וכזבי שהיתה גלגול של דינה כמו"ש האר"י הק' ז"ל וממעתם זה שתקו זמרי וכזבי והוטב בעיניהם להרג ע"י פנחס כי היכי דתהוי להו כפרה. וכן שבט שמעון שתקו מפני שהרהרו תשובה בלבן. אך זה שהכניס פנחס הרהור תשובה בהם היה ע"פ גם ומשום זה חשב לה בין הנסים שנעשו לפנחס. וזה שנאמר "השיב את חמתי וגו' בקנאו את קנאתי בתוכם ומלת בתוכם מיותר ואינו מובן דהול"ל בהם. אך הפי' שהכניס קנאת ה' גם בתוכם היינו בלב זמרי וכזבי ושבט שמעון.

לפי דברי רבי צדוק, הנס הוא בכך שזמרי וכל בני שבטו, ואפילו כזבי הרהרו תשובה, ומשום כך לא פגעו בפנחס. ואין ספק שהרהור התשובה היה תוצאה של הרושם שעשתה עליהם קנאותו, שהייתה בה כל כך הרבה מסירות נפש. והאמת היא, שאחרת לא ניתן להסביר כיצד זה מעשהו של זמרי, שהיה מלווה בהרבה עזות מצח, הסתיים מצידו במוות של קלון, מבלי שייעשה מעשה להתנגד למוות הזה, ומבלי שבני שבטו, אשר עמדו כל העת לצדו, יסייעו לו.

מדברי המדרש ניתן לראות מסירות נפש נוספת מצד פנחס. המדרש אומר שהנס השנים עשר לו זכה פנחס, היה העובדה שה' נגף את בני שמעון, כדי שלא יוכלו לפגוע בפנחס לאחר שיצא מהאהל של זמרי, כאשר שני החוטאים דקורים ברומח שלו. והנה מה עושה פנחס? עומד ומפלל, חובט בקרקע את הדקורים ומלמד סגוריה על בני שמעון כדי שיפסיקו ה' לגוף אותם. במעשה זה הוכיח פנחס מסירות נפש יתירה, שכן מי יערוב לו שאם יפסיקו בני שמעון להינגף, לא יהרגוהו מיד, משום שהרג את נשיאם. והנה, מוכן פנחס לסכן את חייו, ובלבד שלא ימותו יותר מבני שמעון.

מעשה קנאותו של פנחס בהריגת זמרי נובע, אפוא, משתי תכונות מרכזיות שהיו בו, ואשר אותן קיבל מהוריו – הקנאות אותה קיבל

מאלעזר אביו, ומסירות הגפשו, שהיא משיבת החמה, אותה קיבל מאהרן סבו.

כהונתו של פנחס

לפי דברי חז"ל קורא הקב"ה לפנחס "כהן בן כהן קנאי בן קנאי משיב חמה בן משיב חמה" מכאן משמע, שהכהונה היא תכונה בולטת אצל פנחס. ונשאלת השאלה מתי נתכהן פנחס. בגמרא נראה שיש שתי דעות בעניין זה.

דא"ר א"ר רענא: לא נתכהן פנחס עד שהרגו לומרי, דכתיב: במדבר כה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. רב אשי אמר: עד ששם שלום בין השבטים, שנאמר: יהושע כב וישמע פנחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל תג'. ואיך נמי דכתיב: והיתה לו ולזרעו אחריו! כי כתיב והוא - בברכה הוא דכתיב. ואיך נמי הא כתיב: וישמע פנחס הכהן! והוא ליחס זרעו אחריו.²⁷

הגמרא שואלת את השאלה מתי נתכהן פנחס, בעקבות כעסו של משה על שרפת שעיר החטאת בידי הכהנים, שהיו אוננים לאחר מות נדב ואביהוא. ונשאלת השאלה, מדוע נשרף השעיר ולא נאכל בידי פנחס. מכאן משמע, שפנחס לא עבד בכהונה בעת שמונת ימי המילואים. חז ההוכחה לכך שלא היה כהן באותה עת. מכאן גם משתמע שהגמרא שוללת את ההוא אמינא שפנחס נתכהן יחד עם אהרן ובניו בשמונת ימי המילואים. ונשאלת השאלה מתי נתכהן.

הדעה הראשונה המובאת שם היא שהנאמר במדבר כ"ה: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם", הייתה למעשה התמנותו של פנחס

27 זבחים דף ק"א ב'.

קנאותו של פנחס

לכהן. דהיינו שלא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי. ולמה לא נתכהן פנחס יחד עם כל הכהנים בשמונת ימי המילואים? מתוך רש"י²⁸:

ברית כהנת עולם - שאע"פ שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן, לא נתנה אלא לאהרן ולבניו, שנמשחו עמו ולתולדותיהם שילידו אחר המשחתן, אבל פנחס שגולד קדם לכן ולא נמשח, לא בא לכלל כהונה עד כאן. וכן שנינו בנבחים (קא ב) לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי.

המינוי לכהונה בימי המילואים ניתן לאהרן ולבניו, ולילדים שיוולדו מהם מכאן ולהבא, ולא נתנה הכהונה לפנחס שגולד עוד במצרים. כדי שיזכה פנחס בכהונה, היה עליו לעשות מעשה מיוחד, אשר יכהן אותו, ולא לזכות בכהונה מכוח הירדשה בלבד. ובכל זאת אומר המדרש, שהיה "כהן בן כהן" אולי ניתן לומר, שלאחר שעשה פנחס את מעשה הקנאות שלו זכה להיות ראוי לקבל את הכהונה שזכו לה אבותיו בירדשה, כי הוא, מאוחר שהיה כבר בעולם בעת שנתכהנו, צריך היה להוכיח מעשית שהוא שייך לשושלת המפוארת הזו.

הדעה השניה בגמרא שם היא, שגם לאחר שנתנה לפנחס ברית כהונת עולם, בעקבות הריגתו את זמרי, לא נזכר פנחס ככהן בזכות עצמו, עד ששם שלום בין השבטים. כי אז קיבל גם את הסכמתם של ישראל לכהונתו, ונראה, שאין כהן יכול לכהן, אלא אם כן הוא מרצה על הציבור. וכן הדבר גם אצל המלך שנבחר לכתחילה ע"י נביא על פי ה', ובכל זאת אינו נחשב למלך, עד שהעם ממליך אותו עליהם. ואם יש בין העם מי שמערערים עליו, צריך לחדש את המלכותו, כמו שהיה כאשר חלקו על מלכותו של שאול המלך, ואחר כך כשנצח במלחמה, הסכימו כולם למלכותו, ואז קרא שמואל לכל ישראל: "לכו ונלכד הגלגל ונחדש שם המלוכה"²⁹.

28 רש"י במדבר פרק כה פסוק יג.

29 שמואל א' י"א, י"ד.

וכן גם בבחירת שבט לוי, שיש להם מידה של שררה על ישראל, התורה מצווה: "וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלויים"³⁰ כדי שהמניין יהיה גם בהסכמתם. ולכן גם נצטוונו במצוות פדיון בכורות לדורות, משום שלכאורה הייתה צריכה מצווה זו להיות חד-פעמית, שישלמו עבור כל הבכורים, שהיו עודפים במספר על פני הלויים. אבל אחרי שכבר נפדו, וקדושתם עברה ללויים, מה הטעם להמשיך לפדות בכורות לדורות? אבל לפי האמור לעיל נראה שההסכמה על השררה היא דרישה מתמדת. כמו אצל המלך, שנאמר עליו "שום תשים עליך מלך", ומכאן למדו שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, מפני שאם מחל, מיד באה המצווה לחזור ולמנות אותו מחדש, כך גם ביחס לכהונה, שצריכה את הסכמתם של ישראל באופן מתמיד. ולכן נצטוו ישראל לדורותם לפדות את בכוריהם, כדי להודיע על הסכמתם לשררת הכהנים. ולכן גם נשאל האב הפתה את בנו ע"י הבהן, אם הוא רוצה בבנו או בחמשת השקלים, והרי אין לאב בחירה, והא חייב לפדות את בנו, אלא שבתשובה על השאלה הזו הוא מדגיש שמטרת הפדיון היא העברת הסמכות לכהנים וללויים.

מכאן נבין את דברי התוספות בגמרא שפנחס התכהן רק לאחר שהשכין שלום בין השבטים.

הזו בברכה הוא דכתיב - שנרכו הקב"ה שיהיה כהן ומיד היה יכול להיות כהן אלא שתחילה צריך להלבישו ולמשחו ולהצבו בחביתין כדן הדיוטות המתחנכים בחביתין כראמרין בסוף התכלת (מצחות דף נא:): אבל שמא לא נתרצו לו כל ישראל באותה שעה מפני שדרג נשיא שבט עד ששם שלום בין השבטים בימי יהושע ואז נתרצו לו והלבישוהו [ומשחורו] והצבורו בחביתין.

30. במדבר ח' י.

קנאותו של פנחס

ואיך נמי הכתיב וישמע פנחס הכהן ההוא לייחס זרעו אחריו - פי' מימי משה נחכהו וכששם שלום נתייחס ליקרא כהן לייחס זרעו במעלות כהונה להיותם כהנים גדולים שכן מצונו בדברי הימים (א' ה') שלא היו כהנים גדולים אלא מפנחס ובספרי מפי' ליה מאת בריתי שלום שעמדו מצו שמתים כהנים בבית ראשון ושלש מאות בבית שני וכולם נצו בספרי.³¹

בכל מקום שנזכר פנחס לאחר שנתכהן בעקבות הריגת זמרי הוא לא נקרא "פנחס הכהן", אלא "פנחס בן אלעזר הכהן"³² או "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן". ומניסוח זה ניתן להבין שלא הוא הכהן, אלא אלעזר או אהרן הם הכהנים. המקום היחיד בו נקרא פנחס "פנחס הכהן" הוא בסיכום המשא והמתן בינו ובין שניים וחצי השבטים, אשר הקימו מזבח גדול למראה, והייתה סכנה שמא הם מתכוונים לעבוד ע"ז, או להקריב שם קרבנות ולהתנתק מן המשכן בשילה. וכאשר מביא פנחס את ההתדיינות עם בני שניים וחצי השבטים לידי סיום מוצלח, הוא זוכה בתואר "פנחס הכהן".

וישמע פנחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מעשה וייטב בעיניהם.³³

אם כן נשאלת השאלה מה פישרה של אותה כהונה לה זכה פנחס בספר במדבר, מיד לאחר מעשה זמרי? ותשובת התוספות היא שהכהונה שהוא קיבל אז הייתה ברכה לכהונה, ולא מינוי מייד. כי כדי לקבל מינוי, יש צורך בהסכמת העם. והסכמה של העם לא הייתה לו, עד אשר הוכיח שאכן

31. תוספות מסכת זבחים דף ק"א ב'.

32. לדוגמה המקור במדבר פרק לא, ו: וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש והוצרות התרועה ביזו.

33. יהושע כ"ב, ל'.

"ברית השלום" שנתנה לו היא חלק בלתי נפרד מאישיותו, והוא איננו "רק קנאי". כיצד ניתן להסביר את הדעה שאומרת שפנחס נתכהן מיד במדבר, ולשלבה עם הדיוק בכתוב, שרק אחרי שהשכין שלום בין השבטים נקרא "פנחס הכהן"? נראה לתרץ זאת ע"פ דברי התוספות הג"ל, שבעקבות השכנת השלום בין השבטים, קיבל פנחס כהונה גדולה, ובודאי שכהונה גדולה טעונה הסכמה של העם, מכיוון שזו משרה שיש בה יותר שררה. לפי דעה זו ניתן לומר, שהכהונה לה זכה פנחס מיד לאחר שהרג את זמרי הייתה כהונה רגילה, ולאחר שהשכין שלום בין השבטים זכה לכהונה גדולה.

פנחס - מלאך ונביא בתקופת השופטים

ראינו לעיל את פנחס כמנהיג לאחר כניסתם של ישראל לארץ. ואולם, הוא מלא תפקיד מנהיגותי עוד קודם להשכנת השלום בין השבטים. לפי דברי חז"ל, פנחס הוא אחד המרגלים ששלח יהושע ליריחו.

וחקח האשה את שני האנשים ותצמנו ותאמר כן באו אלי האנשים
ולא ידעתי מאין המה:³⁴

ותצמנו - יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד לפי שמירה
ברגמנתם ובמקו' צר כאילו ה' יחדי ומדרש אגרת תנחומ' יש פנחס
וכלל היו ופנחס עמד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך...³⁵

שני מרגלים שלח יהושע ליריחו, ונראה שלכל אחד מהם הייתה שליחות שונה. כלב שהוא בן שבט יהודה, ובודאי קיבל את השליחות המעשית המלכותית, ופנחס בן אלעזר הכהן קבל את השליחות הרוחנית. ולאחר נסיון העבר, בודאי נוהד יהושע לשלוח אנשים מתאימים. כלב כבר

34. יהושע פרק ב פסוק ד.

35. רש"י סם.

קנאותו של פנחס

הוכיח את עצמו, ולא הייתה סכנה שיחזור על חטאם של שנים עשר המרגלים ששלח משה. ונראה שיהושע סמך על פנחס משום הקנאה שלו, ונכונותו למסור את נפשו, כפי שבאה לידי ביטוי במעשה זמרי. ניתן גם לומר, שפנחס הוכיח את גבורתו גם במלחמת מדין שכן אז היה כהן משוח מלחמה.

וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר
כהן לצבא וכלי הקדש והצצרות התרועה בידו.³⁶

אותם ואת פינחס - מציד שהיה פינחס שקול כנגד כולם. ומפני מה
הלך פינחס ולא הלך אלעזר. אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה, שהרג
כזבי בת צור, ינמור. דבר אחר שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו,
שנאמר (בראשית לו, לו) והמדינים מכרו אותו. ומצין שהיתה אמו
של פנחס משל יוסף, שנאמר (שמות ו, כה) מבנות פוטיאל, מורע
יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה ומורע יוסף שפטפט ביצרו. דבר
אחר שהיה משוח מלחמה.³⁷

ייתכן שמשום כך בחר יהושע בפנחס להתלוות אל כלב בשליחות
הריגול ליריחו. מעניינת היא העובדה שחז"ל מזכירים שלפנחס הייתה
תכונה של מלאך, שהיה רואה ואינו נראה. ונראה שזו אינה הפעם
האחרונה שתכונה זו באה לידי ביטוי אצל פנחס, ויש מקום לברר מה
המשמעות שיש לה בהבנת דמותו. התכונה העיקרית של "מלאך" היא
הדבקות במטרה. מלאך אינו עושה שתי שליחויות, אלא דבק בשליחותו
האחת, וכן הוא מבטל את עצמו לשליחותו עד כדי אי החשבת עצמו כלל.
ולכן הוא "אינו נראה". והדבר מתאים לדמותו של פנחס הקנאי לשם
שמים, אשר בעת קנאותו אינו חושב על עצמו כלל וחושב רק על
שליחותו.

36. במדבר פרק לא פסוק ו.

37. רש"י שם.

פנחס נזכר כמלאך בתחילת ספר שופטים, כאשר הוא בא להוכיח את ישראל בבוכים.

ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הככים ויאמר אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם. ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון ולא שמעתם בקלי מה זאת עשיתם. גם אמרתי לא אנרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים ואלהיהם יהיו לכם למקש. ויהי כדבר מלאך ה' את הדברים האלה אל כל בני ישראל וישאו העם את קולם ויבכו ויקראו שם המקום ההוא בכים ויזבחו שם לה'.³⁸

ויעל מלאך ה' - שנינו בסדר עולם זה היה פנחס.³⁹

חז"ל מזהים את מלאך ה' שבא להוכיח את ישראל בבוכים - כפנחס. ואכן, ראוי שפנחס יהיה המוכיח בעניין זה, משום שכפי שראינו לעיל, עבודה זרה היא אחת העבירות אשר עליה מוסר פנחס את נפשו, גם במעשה זמרי וגם בחשד שהתעורר כנגד שניים וחצי השבטים. וסיבה נוספת לכך שחז"ל מזהים את פנחס כאותו שליח שבא להוכיח את ישראל, היא אולי העובדה שנקרא "מלאך". עובדה המשתלבת עם המדרש שהיה רואה ואינו נראה ביריחו. נשאלת השאלה, מדוע לא מזהה הכתוב את פנחס בפרש, מדוע הוא נקרא מלאך ואינו מזהה בשמו? כדי לענות על שאלה זו, כדאי לבדוק קודם מקומות נוספים בספר שופטים בהם מזהים חז"ל את פנחס למרות שהכתוב אינו מזכיר את שמו בפירוש.

38. שופטים פרק ב פסוקים א-ח.

39. רש"י שופטים פרק ב א'.

קנאותו של פנחס

המקור הבא בו נזכר פנחס, ואינו נזכר בשמו בפירושו, הוא כאשר ישראל נאנקים תחת עול מדיין החומסים אותם. לפני שהקב"ה שולח להם את גדעון שיושיע אותם, הוא שולח להם נביא שיוכיח אותם, ולפי דברי חז"ל נביא זה שאינו מזוהה במפורש בכתוב הוא שוב, פנחס.

ויהי כי זעקו בני ישראל אל ה' על אדות מדין. וישלח ה' איש נביא אל בני ישראל ויאמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי העליתי אתכם ממצרים ואציא אתכם מבית עבדים. ואצל אתכם מיד מצרים ומיד כל לחצים ואגרש אותם מפניכם ואתנה לכם את ארצם. ואמרה לכם אני ה' אלהיכם לא תידאו את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ולא שמעתם בקולי.⁴⁰

איש נביא - זה הנביא הוא פנחס בסדר עולם.⁴¹

גם כאן, כמו בבוכים מוכיח פנחס את העם, אולם אין הוא נבחר לשליח אשר יושיע אותם, כי הוא רק מוכיח את העם, ולא משתדל להקל עליהם בדרך אחרת, וכנראה אין זה מספיק. הדבר בולט במיוחד בפרק ו'. כי מיד לאחר דברי התוכחה של הנביא, מתגלה מלאך אחר אל גדעון, ושולח אותו להושיע את ישראל ובזכות מה? בזכות שלימד זכות על ישראל.

ויאמר אליו גדעון בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נמשנו ה' ויתנונו בכף מדין. ויפן אליו ה' ויאמר לך בבכך זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתך.⁴²

40. שופטים פרק ו פסוקים ז-י.

41. רש"י שופטים פרק ו פס' ח'.

תגובתו הראשונה של גדעון לדברי המלאך הרוצה לשלחו להושיע את ישראל, הם דברי סנגוריה על העם ודברי טרזניה כלפי שמים, מדוע אין הקב"ה עושה נסים עם העם כדי להושיעם, כפי שעשה להם בעת יציאת מצרים.

אשר ספרו לנו אבותינו - פסח היה אמר לו אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר כצאת ישראל מצרים ועתה נמשנו אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו בזכותם ואם רשעים היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו ואיה כל נפלאותיו.⁴³

ויפן אליו - הקב"ה בעצמו.

בכתך זה - בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא.⁴⁴

לפי דברי חז"ל, מצטיירת דמותו של גדעון כמי שאוחר עוז לומר דברים כלפי שמים. ובזכות דברים אלו, שולח אותו הקב"ה להושיע את ישראל, כי הקב"ה מחפש מנהיגים שילמדו סנגוריה על בניו עוד מימי משה רבנו. לימוד הסנגוריה על ישראל הייתה מתכונותיו הבולטות של משה, וברגע שהוא אינו מלמד סנגוריה על ישראל, גם הוא נענש.⁴⁵ מכאן

42. שופטים פרק ו פסוקים י"ג - י"ד.

43. רש"י שופטים פרק ו פס' י"ג.

44. רש"י שם י"ד.

45. לדוגמא, כאשר דבר לשון הרע על ישראל ואמר שלא יאמינו לו ושמות פרק ד, פסוקים א-ז וענן משה ויאמר וזון לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו לא נראה אליך ה'. ויאמר אליו ה' מאת מה זה בידך ויאמר מטה. ויאמר השליכתו ארצה ושליכתו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו. ויאמר ה' אל משה שלח ירך ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו. למען יאמינו כי נראה אליך ה' אלהי אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ויאמר ה' לו עוד חבא נא ירך בחיסק ויבא ידו בחיסק ויוצאה וזנה ידו מצרעת כשלג. ויאמר חשב ירך אל חיסק וישב ידו אל חיסק ויוצאה מחיסק וזנה שבה ככשרו.

קנאותו של פנחס

ניתן להסיק שאין הקב"ה ממנה מנהיג על ישראל, אלא אם כן הוא מלמד עליהם סנגוריה. תכונתו העיקרית של פנחס היא הקנאות, וכל עוד תכונה זו היא הדומיננטית בדמותו, הוא אינו מתקבל כמנהיג, אולם כאשר הוא מלמד סנגוריה על ישראל, כשם שעשה לאחר שהרג אל זמרי, וכתוב עליו שהיה מפלל ועושה פלילות עם קונו ומלמד סנגוריה על בני שבט שמעון, אז זכה לכהונת עולם.

אולם נראה שבתקופת השופטים, חזרת מידת הקנאות של פנחס להיות דומיננטית בדמותו, ואין הוא מלמד יותר סנגוריה על ישראל, ואולי משום כך מנהיגותו צצה ונעלמת, הוא מופיע פה ושם, ואין הכתוב מזהה אותו בשמו, אלא הוא מזוהה רק ברמז, ונראה שהוא כושל כמנהיג משום כך. וראוי לעיין בדברי הרלב"ג הדין בשאלה זו:

יש לשאול לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים אך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה התצרכו לנבואת דבורה, וידמה שנאמר בהיתר זה הספק שהוא לא היה מתנבא רק לעתים רחוקים ולא היה בו כח יתישר בו להנהיג העם ולזה ג"כ תמצא בזה המקום שהתורף למנות גרעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישארו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסבה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני דורות רבי' והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו ולא ימצא כורע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם:⁴⁶

ולפי דברי רש"י שמת פרק ד, פסוק ג': ויהי לנחש - רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל ותפס אומנותו של נחש. רש"י שמת פרק ד, פסוק ו': מצרעת כשלג - דרך צרעת להיות לבנה (ויקרא יג ד) אם בחרת לבנה היא. אף באות זה רמז שלשון הרע סיפר באומרו (פסוק א) לא יאמינו לי, לפיכך חלקו בצרעת, כמו שלקחה מרים על לשון הרע.

46. רלב"ג שופטים פרק ו פסוק ה'.

הרלב"ג מצביע על האופי הלא קבוע של גבואתו של פנחס. הוא שואל מדוע יש צורך במנהיגים אחרים, אם היה פנחס מנהיג בימים ההם. והאמת היא שפנחס אכן מוכיח את ישראל כאשר הכתוב מצטט את דבריו בבוכים ולפני הופעתו של גדעון, אולם הוא רק מוכיח, ואין הוא מלמד עליהם זכות. ועדיין צריך לבאר מדוע יש בכך כשל מנהיגותי.

פנחס ויפתח

יפתח הגלעדי נחשב ע"י חז"ל לקל שבקלים, ומשום כך הוא נמנה על הפחות שבשופטים.

ואומר (תהלים צט) משה ואהרן בכרציו ושמואל בקראי שמו. שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל ברורו - כמשה ברורו, בן ברורו - כאהרן ברורו, יפתח ברורו - כשמואל ברורו. ללמד שאפילו קל שבקלין נתמנה פרנס על הצבור - הרי הוא כאביר שבאבירים, ואומר דברים יז ובאת אל הברעים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא אין לך לידך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר קהלת ז אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה.⁴⁷

חז"ל מכנים אותו בגמרא כאחד "מקלי עולם", אבל אומרת הגמרא שמאחר ונתמנה פרנס על הציבור, הרי הוא שקול כנגד שמואל שהיה אביר שבאבירים, שכן היה בעצמו שקול כנגד משה ואהרן. עיקר הביקורת של חז"ל על יפתח הייתה בשל הנדר שנדר.

ד' הן שתבעו שלא כהונן, לג' ניתן כהונן, לאחד ניתן שלא כהונן ואלו הן אליעזר עבד אברהם, כלב, שאול, ויפתח (שופטים יא) והיה היוצא אשר יצא תגו' והעליתיהו עולה לה', הא אילו יצא חמור או כלב אחד או חתול אתה, היה מעלהו עולה ווימן לו הקב"ה שלא כהונן, הה"ד (שם שופטים י"א) ויבא יפתח תגו' והנה בתו יצאת לקראתו, ר"י ור"ל, ר' יוחנן אמר הקדש דמים היה חייב ור"ל אמר

47. ראש השנה דף כה עמוד ב.

קנאותו של פנחס

אפילו הקדש דמים לא היה חייב, דתגן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת מום דרי אלו עולה לא אמר כלום, אמר הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהם עולה, ולא היה שם פנחס שיתיד לו את נדרו, אלא פנחס אמר הוא צריך לי ואני אך אצלו, ויפתח אמר אני ראש קצני ישראל ואני הולך לי אצל פנחס, בין דין לדין אברה הערה ההיא, הדא דבריייתא אמרה בין חייתא למתבלתא אול ברא דעלובחא, ושניהם נענשו בדמיה של נערה, יפתח מת כנשילת אברים ככל מקום שהיה הולך בו היה אבר נישול הימנו והיו קוברין אותו שם, הה"ד (שם /שופטים/ יב) וימת יפתח ויקבר בערי גלעד בעיד גלעד לא נאמר אלא בערי גלעד, פנחס נמלה ממנו רוח הקדש, הה"ד (דברי הימים א ט) פנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם, הוא נגיד עליהם אין כתיב כאן, אלא נגיד היה, לפנים ה' עמו.⁴⁸

יפתח נדר את נדרו שלא כהוגן, כי היה לו לחשוש שמא יצא מפתח ביתו בעל חיים טמא שאינו ראוי לקרבן, או אדם שאף הוא אינו ראוי לקרבן. נשאלת השאלה מדוע נדר יפתח את נדרו?

וגיתן אולי למצוא רמז לתשובה בפירושו של הרמב"ן:

ועל דרך הפשט, יאמר הכתוב כי כל המחירים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחוזתו הוא קודש לשם, שהן חרמים לכרעים ואין להם פדיון, אבל המחירים מן האדם שאינו שלו כגון העלחמים על אויביהם ונודדים נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם (במדבר כא ב), ימותו כל האדם הנמצא בהם. והטעם, שאין דעת תוודד כן לתתו לכרעים, רק שיהיה הכל אסור בהצאה, כי נתכוון להכרית האויבים ולכלותם.⁴⁹

בהמשך לפירושו לפסוק, המלמד אותנו על חרם באדם, שדינו למיתה מתייחס הרמב"ן גם על נדרו של יפתח, אולם בדברים אלו שלו יש אולי משום רמז, שממנו ניתן ללמד מדוע נדר יפתח את נדרו. כאשר שלח

48. בראשית רבה וילנא) פרשה ט ד"ה ג' צנה אנכי.

49. רמב"ן ויקרא פרק כז פסוק כט.

יפתח את השליחים למלך עמון, וסיפר להם את תולדות מלחמת ישראל באמורי, קרוב לודאי שעיין יפתח בספר במדבר, וראה את הכתוב שם על החרם, אשר החרימו ישראל את הכנעני (שהיה למעשה עמלקי) בטרם יצאו עמם למלחמה. יפתח, אשר עמד אף הוא לפני מלחמה, רצה לעשות מעשה דומה, ואולי משום כך נדר את נדרו. אבל כאן נשאלת השאלה אם הנדר תופס וחל. וכן, מדוע לא הותר הנדר. יש מחלוקת אם הנדר חל⁵⁰, אבל מה שברור הוא שניתן היה להתיר אותו, וכאן לפי דברי המדרש המובאים לעיל, נפלה בת יפתח בין הכיסאות. שני פרנסי הדור, אביה יפתח, ופנחס הכהן דרשו כל אחד שהאחר יבוא אליו על מנת להתיר את הנדר, לכל אחד מהם היה נימוק מדוע הוא לא צריך להיות זה המוחל על כבודו, וכך לפי דברי חז"ל בין שניהם איבדה אותה עלובה את חייה. והדברים קשים מאד וטעונים הסבר. יפתח טען שהוא "ראש קציני ישראל", ומשום כך אין זה לפי כבודו ללכת אצל פנחס. ואילו פנחס טען שיפתח הוא זה הזקוק לו, ולכן עליו לבוא אליו. וקשה להבין על מה הויכוח ביניהם. האמנם כל כך היה חשוב עניין הכבוד שהביא לזילות בחיי אדם? יפתח נראה היה, שלא חס כל כך על חיי אדם, כאשר מדובר היה בכבודו, והוכחה לכך הטבח שטבח בבני אפרים, אשר רבו עמו על אשר לא קרא להם למלחמה⁵¹. אותם ארבעים ושניים אלף מבני אפרים אשר הרג יפתח, נהרגו על כך שהעיזו לקרוא תגר על סמכותו, והאמת שלולא הדוגמא של גדעון, אשר עמד בפני מצב דומה עם אותם בני אפרים, ופייס אותם ומנע מלחמת אחים, אולי ניתן היה ללמד זכות על יפתח⁵². אבל מאחר שהשוואה עם גדעון במקרה זה מתבקשת, הרי שעל רקע זה

50. לפי דברי הרמב"ן לא חל הנדר: רמב"ן ויקרא פרק כז - "וזה היה טעותו של יפתח בבנתו. כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חל וקים לחמית אנשים או העובר על חרמו חייב מיתה, כן אם נדר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר, ולא ידע כי חרם המלך והסנתדרין חל על המורדים לכלתם או על העובר גזירתם ותקנתם, אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לח' חס וחלילה. ולכך אמר בב'ר' וס' ג' שאפילו הקדש דמים לא היה חייב ונענש בדמה".

51. שופטים י"ב, א' - ז'

52. שופטים ח', א' - ג'.

קנאותו של פנחס

בולטת הזילות של חיי אדם אצל יפתח פי כמה. ומאחר שכל נדרו של יפתח היה כדי להראות לעם עד כמה הוא מוכן להקריב כדי להצליח במלחמה, הרי שאם יחזר אחרי מי שיתיר לו את נדרו הוא יחמיץ את הרושם אשר עשה הנדר על העם.

במקרה של פנחס קשה השאלה שבעתיים, שכן כאן מדובר בכהן הגדול, המנהיג הרוחני של הדור, הנביא שהוא כמלאך, וכיצד זה בשל שיקולים של כבוד לכאורה, מגלה אף הוא זילות בחיי אדם?

אם נתבונן לאחור בהיסטוריה של פנחס, נזכור שפנחס הקנאי מעדיף תמיד את קידוש שמו של הקב"ה על פני חיי אדם. הדוגמא הבולטת היא הריגתם של זמרי וכזבי. מה הוא אם כן עניין קידוש ה' כאן? לזכותו של פנחס ניתן לומר, שכמו חז"ל, דן אף הוא את יפתח כאחד מקלי עולם. ואולי חשש שאם ילך הוא אליו יתפרש הדבר כאילו הוא מזדה במנהיגותו של יפתח, והוא נכנע לפניו. ולכן הכבוד שפנחס דורש כאן איננו כבודו האישי, אלא כבוד שמים הבא לידי ביטוי במשרתו של פנחס – משרת רבקה הגדולה. ולכן, משום שחשש לחילול ה' אם ייכנע בפני יפתח, העדיף שבת יפתח תאבד את חייה ובלבד שלא יהיה סיכון ולו הקל ביותר לחילול ה'.

אולם, מן העובדה שנענש על כך, אנו לומדים שהחלטתו הייתה שלא כהוגן. ואכן העונש היה שאיבד את מנהיגותו, ומכאן לא היה כהן גדול יותר, כי השיקול שעשה לא עולה בקנה אחד עם מידת הרחמים הנדרשת ממנהיג של ישראל. מנהיג של ישראל צריך קודם כל לחוס עליהם. ובמעשה זה של פנחס הוא שוב גילה שהוא קנאי במהותו, ולימוד הזכות על ישראל לא תמיד גלוי אצלו. כאשר לימוד הזכות גלוי, זוכה פנחס למנהיגות, ואילו כאשר הוא נעלם, הוא מאבד אותה.

עונשו של יפתח על כך שלא רצה ללכת אל פנחס היה חמור יותר. הוא מת בנשילת אבריים ולא זכה להיקבר במקום אחד, מכאן ניתן ללמוד שחטאו היה חמור יותר, כי הוא היה מוכן להקריב את בתו בעבור כבודו האישי. לעומת זאת חטאו של פנחס היה קל יותר, כי הוא לא דרש כבוד

לעצמו אלא כבוד שמים, אבל מעשה כזה אינו ראוי למנהיג, ולכן איבד את מנהיגותו.

חלקו של פנחס בעניין פילגש בגבעה

המקום היחיד אשר בו נזכר שמו של פנחס במפורש בספר שופטים, הוא בעניין פילגש בגבעה. ושם נאמר:

ופנחס בן אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם לאמר האוסף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל ויאמר ה' עלו.⁵³

עומד לפניו בימים ההם - כי הוא היה כהן גדול בימים ההם ובו היו שואלים באורים ותומים והיום הזה עמד לפני הארון והתומים עמו.

לאמר האוסף אם אחדל - ידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא וכשאלות הראשונות לא ביארו שאלתם גם התשובה לא היתה מבוארת והכל היתה סבה מאת השם כדי שיעלו וינגפו ויאמרו ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן מפני שלא יאמינו בני אדם כי אותו פנחס היה לפי שיש לו משנותיו עד הזמן שהוא יותר מב' מאות שנה לפיכך יחסו עד אהרן וחיה זמן רב כי האל ית' הבטיחו בזה על אשר קנא בשמים ואמר רעני נותן לו את בריתי שלום ואמר בריתי היתה אתו החיים והשלום ועל פנחס אמר ומקצת רז"ל אמרו כי פנחס זה אליהו ומקצתם אמרו כי אליהו מבני בנימן היה ויש להם ספק בזה בד"ה.⁵⁴

---

53. שופטים פרק כ פסוק כח.

54. רד"ק שם.

קנאותו של פנחס

ההקשר בו נזכר פנחס בנושא המשבר של פילגש בגבעה הוא כה שולי ולא מעשי, שכל עניין מנהיגותו מועמד כאן בספק גדול. נעשית נבלה גדולה בישראל, ותושביה של עיר בישראל מתנהגים כאנשי סדום, וחוטאים בעריות, ואף בשפיכות דמים. ואילו המנהיג הרוחני של אותם הימים, שהוא פנחס, נזכר רק כבדרך אגב, כאשר ישראל שואלים באורים ותומים בפעם השלישית, לאחר שניגפו פעמיים לפני בני בנימין, ולאחר שמרחץ הדמים של מלחמת האחים נמצא כבר בעיצומו, או אז מזכיר וכתוב שבכל זאת יש מנהיג לעדה והוא פנחס. נראה שמגמתו של הפסוק הזה להצביע כמאה עדים על כשל מנהיגותו של פנחס. שכן, הוא אשר נלחם כל ימיו בחטאי עבודה זרה וגלוי עריות, הוא המנהיג של ישראל בעת שהם חוטאים בחטא פסל מיכה, ובחטא פילגש בגבעה, ונראה שקצרה ידו מלמנוע את החטאים הנוראים הללו. ונראה גם שבנושא מלחמת האחים לא עושה פנחס כל מאמץ כדי למנוע את הטבח. אדרבא, לאחר הקות הדמים של המלחמה של בני ישראל בבני בנימין, מצד ישראל ומצד בנימין, נשלחים עוד אנשים מישראל להרוג בבני יבש גלעד, אשר התחייבו מיתה מצד החרם שהיה כנגד כל מי שלא יצטרף למלחמה בבני בנימין. וגם כאן נראה היה שהיה לפנחס חלק בקיום הדין.

ויאמרו מי אחד משבטי ישראל אשר לא עלה אל ה' המצפה ותה
לא בא איש אל המצנה מיבש גלעד אל הקהל. ויתפקד העם ותה
אין שם איש מיושבי יבש גלעד. וישלחו שם העדה שנים עשר אלף
איש מבני החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד
לפי חרב.⁵⁵

וכך אומר הרמב"ן על חלקו של פנחס בעניין:

ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבתת הקהל ולא באו אל
המצפה, וכתוב (שופטים כא י) וישלחו שם העדה שנים עשר אלף

---

55 שופטים פרק כא פסוקים ה-ו.

איש מבני החיל ויצו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב, ואין המכרא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה, ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא:⁵⁶

מדברי הרמב"ן משתמע, שהעובדה שהדברים נעשו בנוכחותו של פנחס, מלמדים על כך שהם נעשו על פי דין. ועם כל זאת, אי אפשר שלא לחוש בכך שיש כאן יותר מדי מיצוי של הדין, ופחות מדי רחמים. מה שמסביר את העובדה שהכתוב אינו רואה בפנחס מנהיג וחרר ואומר:

בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה.⁵⁷

הבישלוך הגדול של פנחס כמנהיג הוא כאשר אין הוא מצליח למנוע את שני החטאים בהם נלחם כל חייו - עבודה זרה וגילוי עריות. מה גם שחטאים אלו מביאים למרחץ דמים המעיד על זילות חיי האדם. כאן ניתן לומר שאצל פנחס ניתן לראות יחס דואלי לחיי אדם. מחד גיסא אין הוא חס על חייו של זמר, ומאידך גיסא הוא מפלל ומציל חיייהם של בני שמעון⁵⁸. אולם מאוחר שהקנאות היא התכונה הקיימת אצל פנחס, ואילו לימד הזכות היא תכונה המופיעה רק לפרקים, הרי שהוא זוכה למנהיגות, כאשר הוא מוכיח שהוא אינו רק קנאי, ומאבד את המנהיגות, כאשר הוא אינו מצליח להחזיק ולהתמיד בתכונה של לימד זכות על העם מתוך רחמים.

ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפניו ה' עמו

דברי הימים אומר הכתוב בפרוש שפנחס איבד את מנהיגותו:

56 רמב"ן ויקרא פרק כז פסוק כ"ט.

57 שופטים י"ז, ו'; שם י"ח, א'; שם כ"א, כ"ה.

58 מובא בילק"ש ומלכים א', י"ט) כאשר הקב"ה מונה את חטאיו של אליהו - וחרי אליהו הוא פנחס - הוא אומר לו: "לעולם אתה מקנא לי וכו', קנאת בשיטים וכו'" וקשה כי לכאורה הקנאה בשיטים הייתה קנאה חיובית שפנחס קיבל עליה שכו. אבל נראה לומר שכאשר פנחס או אליהו מתמיד בקנאות, ולא מלמד זכות על ישראל כפי שעשה בשיטים הרי גם הקנאה החיובית שהייתה בשיטים חוזרת ומקבלת את המימד השלילי כי הקנאה היא כמו תרופה אשר מיעוטה טוב לחולה ואילו ריבויה עשוי להזיק לו.

קנאותו של פנחס

ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו.⁵⁹

מן המלים "לפנים ה' עמו" לומדים שבעבר היה ה' עמו והיה מנהיג ואילו בעת שנכתבים הדברים, או מאוחר יותר – השתנו.

ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו - שנחבא לפנים ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו נסתלקה השכינה מצו.⁶⁰

הסיבה לכך שאיבד את מנהיגותו הייתה שלא התיר ליפתח את נדרו וכפי שאמרנו לעיל היה בכך משום קנאות יתר ופחות לימוד זכות.

רד"ק לומד מן הפסוק הזה על חיסרון מנהיגותי נוסף של פנחס:

ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם - ויש מרבותינו שאמרו פנחס זה אליהו ואמת כי פנחס היה ימים רבים כי בימי פלגש בנבעה ראינו שהיה עדיין חי כמו שאמר שם ופנחס בן אלעזר וכו', והיה אז לציאת מצרים יותר משלש מאות שנה והוא היה מיוצאי מצרים, ודרשו רבותינו ז"ל כי נסתלקה מצו שכינה על שלא התיר נדרו של יפתח וזהו שנאמר נגיד היה עליהם הוא עליהם אין כתיב כאן אלא היה ואמר לפנים ה' עמו בימי זמרי מזה ובימי פלגש בנבעה לא מזה, כלומר בימי זמרי היה ה' עמו והיה כח בידו למחות ומזה והיה כפרה לישראל שלא כלו בימי זמרי כי היה ה' עמו והיה כח בידו למחות אבל בימי פלגש בנבעה לא היה כח בידו למחות כי לא היה ה' עמו כי כמה אלפים מתו מישראל עד שלא נצחו לבני בנימין.⁶¹

רד"ק מפרש שסילוק השכינה מעם פנחס, מסביר הכיצד חטאו ישראל בימיו של פנחס בחטא כה חמור כמו גילוי עריות, מבלי שימחה

59 דברי הימים א פרק ט פסוק כ'.

60 רש"י שם.

61 רד"ק שם.

בידם. סילוק השכינה לדבריו, גרע גם מן הקנאות שהייתה לו. ונראה שמאחר שלאורך תקופת השופטים לא הראה פנחס נכונות לפעול לפנים משורת הדין, הרי שנחלש, וגם פעילותו לפי שורת הדין לקתה בחסר.

חיסרון נוסף במנהיגותו, בא לידי ביטוי בפרוש רש"י לתחילת ספר שמואל, בעת שחלה תמורה במנהיגות על עם ישראל.

לכן נאם ה' אלהי ישראל אמור אמרתי ביתך ובית אבך יתהלכו לפני עד עולם ועתה נאם ה' חלילה לי כי מכברי אכבר וכזו יקל.⁶²

הפסוק מדבר על התמורות בבתי הכהונה הגדולה בין בית אלעזר ובית איתמר. ומפרש שם רש"י:

אמור אמרתי - שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר בבני גרשון ובבני מרדי נאמר ביד איתמר בן אהרן הכהן (במדבר ד) ועלי מבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל, ולשון "תגון מו"ה שמעת", אמור אמרתי ביתך ובית אבך תגו' מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנאמר והפשט את אהרן את בגדיו וגומר (במדבר כ') וכימי פלגש שפקדו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פנחס וכיצא בו שהיה להם לסבב מעיד אל עיר ולהזיכרם נטלתי הכהונה גדול' מהם ונתתיה לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לול ולדחותיו עד עולם:

כי מכברי אכבר - את בני פנחס שכבר אותי בשמים (במדבר כ"ה) וכן היתה בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' כדבר ה' אשר דבר אל בית עלי (מלכים א ב) ונעשה צדוק כ"ג תחתיו שהיה מבני פנחס שכן נתייחסו בדברי הימים.⁶³

62. שמואל א פרק ב פסוק ל.

63. רש"י שם.

קנאותו של פנחס

מדברי רש"י כאן אנו למדים שחטאו של פנחס היה שלא סבב בין הערים להוכיחם, דהיינו שלא היה קשר בינו ובין העם. חוסר קשר זה הוא הסיבה העיקרית לכשלון מנהיגותו, ולכך שהייתה הידרדרות רוחנית בעם, ועל כך מוטלת מלוא האחריות על פנחס. נשאלת השאלה מדוע לא סבב פנחס בין בני ישראל, כדי למנוע מהם לחטוא? הוא, שהצטיין בקנאותו בודאי היה רוצה למנוע חטאים אלו. אך מאידך גיסא יכול להוצד מצב אשר בו מנהיג בוחר להתרחק מן העם, כאשר התנהגותם איננה לרוחו. כאן אולי יש מקום להשוות בין פנחס ואליהו, אשר לפי דברי חז"ל הם אותה דמות. כי גם אליהו בחר להתרחק מן העם בעת שחטאו, ואף הרחיק לכת ולמד עליהם קטגוריה לפני הקב"ה. ניתן אפוא להסביר את הניתוק בין פנחס ובין העם בתקופת השופטים, כאספקט נוסף של הקנאות שלו. כשם שלא רצה ללכת אל יפתח שמא יתפרש הדבר כמתן כבוד ולגיטימציה למי שאינו ראוי, כן אולי לא רצה להסתובב מעיד לעיר בקרב ישראל אם התנהגותם אינה ראויה, כדי שלא יתפרש הדבר כאילו הוא תומך במעשיהם. אי אפשר לומר שפנחס נמנע מלהוכיח את העם במשך תקופת מנהיגותו, כי הרי התוכחה של המלאך בבוכים והתוכחה של הגביא בתקופת גדעון מוכיחות את ההפך. אולם, עצם העובדה שהכתוב נמנע מלהזכיר את פנחס בשמו בפירוש, מעידה על כך שתוכחה זו לא נעשתה בשלמות. וייתכן שהחיסרון שבה נבע מכך שהייתה חד-פעמית ומקומית.

לסיכום תקופת מנהיגותו של פנחס ניתן לומר שהיא מאופיינת על ידי עליות ומורדות. ומה שמביא לעליות ומורדות אלו הוא היחס בין מידת הקנאות שהוא מגלה לעומת מידת נכונותו ללמד זכות על ישראל. ככל שהוא מגלה נכונות ללמד זכות על ישראל בד בבד עם קנאותו, הוא זוכה למנהיגות. אולם כאשר מתגברת מידת הקנאות, הוא מתרחק מן העם ונכשל בתפקידו כמנהיג.

בין אדם למקום ובין אדם לחברו

כאשר באים לסכם את מנהיגותו של פנחס בתקופתו של יהושע ובתקופת השופטים, צריכים לתת את הדעת גם על אלו האומרים שחטאי פסל מיכה ופילגש בגבעה היו בתחילת תקופת השופטים.

ויהי איש מרד אפרים - אע"פ שנכתב שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל פלגש בגבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנו שנאמ' וישימו להם את פסל מיכה וגו' כל ימי היות בית אלהים בשילה למתנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה, ובפלגש בגבעה נאמר על יבום שבירושלים לא נסור אל עיד עובדי כוכבים למתנו שעדיין לא כבשו את ירושלים.⁶⁴

אי לכך לא ניתן לומר שפנחס היה מנהיג כל תקופת השופטים, ומילא תפקידו כמו שצריך. אם נאמר שפנחס נתכהן בתקופת יהושע, כדברי הגמרא בזבחים⁶⁵ וכי היה במלוא כוחו בתקופה זו, קשה מאד להסביר את התנהגותו בשתי פרשיות עגמות אלו. קשה, לדעתי, לומר שלכל אורך תקופת השופטים הוכיח פנחס חוסר מנהיגות, כי הדברים סותרים את דברי הגמרא בזבחים שדווקא אז נתכהן. כמו כן, לא מובן תפקידו בבוכים או כנביא בתקופת גדעון. לכן, אולי כדאי כאן להבחין בין יחסו של פנחס למצוות שבין אדם למקום, ובין אדם לחברו. פנחס קינא לה' על שתי עברות: ע"ז וג"ע. אולם מאחר שהדגש אצלו הרשם כנגד ע"ו, הרי שלא הקפיד בעניינים שבין אדם לחברו, וממילא היה פגם במנהיגותו. כאשר יצא עם זקני העדה כנגד בני שניים וחצי השבטים, עשה זאת משום שחשד בהם שהם נתכוונו לע"ז, ועשה עמם שלום, כאשר נשתכנע שלא כן הם הדברים. כמו כן רואים אנו, שהוא מוכיח את העם בבוכים ובימי גדעון, על חטאי ע"ז בלבד. בתקופת יפתח, אין הוא מגלה מנהיגות בעניינים שבין אדם לחברו, אינו מתיר את נדרו של יפתח, ובכך יש זלזול

64. רש"י שופטים פרק יז פסוק א.

65. זבחים ק"א: וראה לעיל.

קנאותו של פנחס

בחיי אדם מבחינתו, ואינו מוחה על הטבח בבני אפרים. בעניין פילגש בגבעה, אשר כל כולו עניינים שבין אדם לחברו, גילויים של חוסר חסד ואי הכנסת אורחים המסתיימים במרחץ דמים, מגלה פנחס כשל מנהיגותי מוחלט. ועניינים אלו מרכזיים יותר בנושא פילגש בגבעה, מאשר עניין הגילוי עריות שאף הוא היה כאן, וגם הוא בין אדם לחברו. והקב"ה כנראה רוצה להראותו שחשוב בעיניו יותר שישמרו ישראל עניינים בין אדם לחברו מאשר בין אדם למקום, ולכן יש קיום למיכה ולפיסלו, משום שפיתו מצויה לעוברי דרכים⁶⁶. ולכן ראה זה פלא, מיכה אשר בית עבודה זה של עומד שלושה מלין משילה ועשן המערכה שלו מתערבב בעשן הקרבנות אותם מקריב פנחס שהיה הכהן הגדול, עושה זאת כל תקופת השופטים, על אפו ועל חמתו של פנחס, אשר למרות קנאותו הגדולה בנושא ע"ו, אינו מצליח להעביר אותו מן הארץ. וכל זאת משום שמיכה מקיים בהידור מצוות בין אדם לחברו. ונראה שהקב"ה רוצה להראות לפנחס, שיש להקפיד גם במצוות בין אדם לחברו כדי שיהיה קיום למצוות שבין אדם למקום. ובמיוחד חשוב הדבר לקנאי, כי אם הקנאי אינו מקפיד במצוות בין אדם לחברו מוטל צל כבד על קנאותו, כי אילי אינו מתכוון לשם שמים. ולפי זה מובנת הדעה בגמרא בזבחים, שנתכהן רק אחרי שהשכין שלום בין השבטים, אבל אם מיד אחרי כן קרה מה שקרה בעניין פלגש בגבעה, הפסיד פנחס את מנהיגותו.

פנחס הוא אליהו

חז"ל מזהים בהרבה מקומות את דמותו של פנחס עם זו של אליהו. ונשאלת השאלה אם מדובר ביהודי פידי ממש, דהיינו שפנחס חי שנים

⁶⁶ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קג עמוד ב: מפני מה לא מנו את מיכה - מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים, שנאמר כל העובר ושב אל הלוים. (זכריה י') ועבר בים צרה והכה בים גלים. אמר רבי יוחנן: זה פסלו של מיכה. תניא, רבי נתן אומר: מגרב לשילה שלשה מילין, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה. בקשו מלאכי השרת לדוחפו, אמר להן הקדוש ברוך הוא: הניחו לו, שפתו מצויה לעוברי דרכים.

רבות כל כך ולבסוף לא מת אלא עלה בסערה השמימה. או שמא מדובר בזיהוי רחני בין הדמויות, דהיינו שפנחס אמנם מת אולם נשמתו נולדה מחדש בדמותו של אליהו. האמת היא, שאין זה חשוב כל כך לענות על השאלה, שכן בין כך ובין כך הזיהוי בין שתי הדמויות קיים מהרבה בחינות, ולסיכום על דמותו של פנחס כדאי לתת את הדעת מה הן התכונות העיקריות השוות בין אליהו ופנחס, ומה המשמעות של דמיון זה.

התכונה השווה בין אליהו ופנחס היא הקנאות של שניהם. חיה גם היסוד להשוואתם בידי חז"ל אשר אומרים שעל פנחס נאמר "בקנאו את קנאתי"⁶⁷ ואילו אליהו אומר "קנא קנאתי"⁶⁸ ומן ההשוואה ניתן ללמד שקנאת שניהם החזרה לשבת, קנאתו של פנחס בשיטים כמו קנאתו של אליהו בהר הכרמל, שהביאו שתיהן את ישראל לידי חזרה בתשובה⁶⁹. ואף על פי כן, כאשר מקנא אליהו לאחר שבקשה איזבל להרגו, קנאה זו אינה מצוינת לשבח, והקב"ה שואל אותו "מה לך פה אליהו"⁷⁰ ומפרש האלשיך שהקב"ה שואל אותו מה לך פה אליהו כי מידתך היא היפוך למה שהיה פה במערה כאשר ה' נתן למשה את י"ג מידות הרחמים. ובכל זאת אליהו ממשיך ואומר:

ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את
מוצחתך הרסו ואת נביאך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את
נפשי לקחתה.⁷¹

ואז מתחיל הקב"ה לדבר עם אליהו דברי תנחומים להראות לו שבחן של ישראל:

---

67. במדבר כ"ה, י"א.
68. מל"א י"ט, י'.
69. במעמד בהר הכרמל כאשר קראו ישראל ח' הוא האלוהים.
70. מלכים א' י"ט, ט'.
71. שם פסוק י'.

קנאותו של פנחס

התחיל הקב"ה לדבר עמו דברי תנחומים, אמר לו, כשנגלית ליתן להם תורה על רד סיני, לא נגלו עמי אלא מלאכי השרת שהן רוצין בטובתן, שנאמר ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' תג' (מלכים א' י"ט, י"א), ואומר ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה (מלכים א' י"ט, י"ב), המתין לו שלש שעות, ועדיין דבריו הראשונים הוא עומד, קנא קנאתי לה' אלהי צבאות (מלכים א' י"ט, י"ד), באותה שעה אמרה לו רוח הקודש לאלהיו, לך שוב לדרכך מדברה דמשק תג' ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על ישראל ואת אלישע בן שפט תג' (מלכים א' י"ט, ט"ו וט"ז), ומה שברעתך איני יכול לעשות.⁷²

הקב"ה מנסה לשכנע את אלהיו לחזור בו מדברי הדילטוריא שלו על ישראל, אולם בלא הצלחה כי הוא חוזר עליהם בפסוק י"ד בהמשך הפרק, ולכן מצווהו ה' למשוח את אלישע לנביא תחתיו.

תמשח לנביא תחתך - אי איפשי בנביאותך מאחר שאתה מלמד קטגוריא על בני.⁷³

ונשאלת השאלה מה ההבדל בין קנאותו של אלהיו כאן, וקנאותו בהר הברמל, שהייתה רצויה לפני המקום. ונראה לומר, שקנאותו בהר הכרמל הביאה תועלת לעם ישראל, מה שאין כן קנאותו כאן, כאשר דבריו מופנים כלפי הקב"ה, ואין הם יכולים להועיל לעם כלל. ולכן, דבריו נחשבים כדברי דילטוריא, כי כלפי הקב"ה הוא צריך ללמד עליהם זכות.

באלהיו שנאמר (מלכים א' י"ט) ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו ברייתך בני ישראל, אמר לו הקדוש ברוך הוא בריחי שמא ברייתך, ואת מזבחותך הרסו, אמר לו מזבחותי שמא מזבחותך, ואת נביאך הדנו בחורב, אמר לו נביאי ואת מה איכפת לך, אמר לו

72. אלהיו זוטא ואיש שלום) פרשה ת.

73. רש"י מלכים שם.

ואותר אני לכרי ויבקשו את נפשי לקחתה, תא חמי מה כתיב חמן
 ייבט והנה מראשותיו עתות רצפים מה הוא רצפים, אמר רבי שמאל
 בר נחמן רחן פה רצון פיות ככל מי שאמר דילטורייא על בני,⁷⁴

ונשאלת השאלה, הכיצד אומר הקב"ה לאליהו, שהברית והמזבח הם
 שלז? אך אולי ניתן לומר שההשפעה הרוחנית על הדוד תליה בנביא, ואם
 הוא לא מסביר להם כראוי את עניין הברית והמזבח שהוא עשה להם, והם
 אינם עושים תשובה, הרי האשמה תליה בו. ונראה שהקב"ה רומז לו שאם
 הברית שכרת עמם על הר הכרמל לא החזיקה מעמד, הרי החיסרון בו ולא
 בהם. ולכן מה שאומר הנביא, שביקשו לקחת את נפשו, אפשר להבין בכך
 משמעות כפולה, שרצו להרגו או שרצו לקחת את נפשו הרוחנית, משום
 שהיא לא השפיעה עליהם.

מכאן ניתן להבין, שיש צורך בהיתר מיוחד כהוראת שעה לקנא לה'.
 ומותר לקנא רק כאשר נראה שהקנאה תשפיעה טוב על ישראל, ותחזירם
 בתשובה. אבל אם הם לא חוזרים בתשובה בעקבות מעשה הקנאה, יש
 מקום לערער עליו למפרע. ולכן ניתן להבין את דבריו של אליהו כחרטה
 על כך שקנא לה', משום שלא הצליח להחזיר את ישראל בתשובה. כי
 הוא אינו אומר שישראל אינם חוזרים בתשובה, אלא שהוא לא הצליח
 להשיב אותם. ואולי משום כך אין הקב"ה מקפיד עמו ומבטיח להראות לו
 לעתיד לבוא שישראל שומרים את בריתו.

אליהו מלאך הברית

גם בכך שאלהו נקרא מלאך ומתנהג כמלאך, הוא דומה לפנחס. היותו
 צץ ונעלם הייתה מן התכונות הידועות שלו. וגם עובדיה לא רצה ללכת

74. שיר השירים רבה וילנא) פרשה א.

קנאותו של פנחס

בשליחותו של אליהו אל אחאב ולומר לו "הנה אליהו" מחשש שיעלם⁷⁵.
ועד ימינו מופיע אליהו ונעלם באירועים שונים בעם ישראל, ולרוב הם
האירועים הקשורים לברית.

מלכות אפרים מצעו מהם ברית מילה ועמד אליהו זכור לטוב וקנא
קנאה גדולה ויאמר קנא קנאתי א"ל הקב"ה לעולם אתה מקנא קנאת
בשמים על גלוי עריות וקנאת כאן חידך שאין ישראל עושין ברית
מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים להיות עושין
מושג כבוד למלאך הברית שנקרא אליהו ז"ל מלאך הברית שנאמר
ומלאך הברית אשר אתם חפצים.⁷⁶

לפי דברי המדרש מחייב הקב"ה את אליהו להיות נוכח בכל ברית
מילה בשל דברי הדילטוריא שלו על ישראל, שאין הם מקיימים את
הברית. ונשאלת השאלה אם זה עונש או שכר עבורו?

תריך להתקן לו כסא ולהוכיח בפה זה הכסא של אליהו.⁷⁷

מכאן, שיש לאליהו מעמד של כבוד בברית המילה, ולכן אין זה עונש,
אלא שכר. מדוע אם כן מגיע לו שכר על כך שלימד קטגוריה על ישראל?
אלא, לפי שאמרנו לעיל שאליהו הרהר בתשובה על כך שקנאותו בהר
הכרמל לא הביאה את התוצאה הנכונה, הרי שיועד העוקץ מדברי
הדילטוריא שלו, ועל זה אומר לו ה' שיש דרך אחרת מדרך הקנאות:

ויאמר צא ועמדת ביד לפני ה' ותנה ה' עבר ורחח גדולה וחוק מפרק
הדים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברחח ה' ואחר רחח רעש לא ברעש
ה'. ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול רממה רקת.⁷⁸

75. מלכים א פרק יח, יא: ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו. ויבן וחיזק אגני אלך
טאנתך ורחח ה' ישאך על אשר לא אדע ובאתי להגיד לאתאב ולא ימצאך והרגני ועבדך ירא
את ה' מנערי.

76. ילקוט שמעוני תורה פרשת לך-לך רמז עא.

77. הקדמות חזקת י"ג.

הדרך של "קול דממה דקה" היא הדרך של ההשפעה המתמדת על ישראל בדרך של קירוב ואהבה, דרך שתגלה את צפונות ליבם בקול דממה דקה. והבטיחו הקב"ה שיראה את זכויותיהם של ישראל. ולכן מופיע תמיד אליהו כ"ההוא סבא" מלא רחמים ומלמד זכות על מעשים שאינם נראים כהוגן⁷⁹, וכן הוא מבשר טוב ויודיע על בוא הגאולה, כי אין בן דוד בא עד אשר יבוא אליהו ויבשר על בואו.⁸⁰

ואפשר לשאול מדוע חשוב כל כך לקב"ה שהקנאים, כפנחס וכאלהו יהיו מליצי הישר בעד ישראל. אולי אפשר היה להשאיר את הקנאים בקנאותם, ולמצוא מליצי ישר ומלמדי זכות דווקא מקרב מי שאינם קנאים. אולם נראה שאין הדבר כך, שכן מי שהוא קנאי במהותו והופך למלמד זכות חזקה על דברי הסגוריה שלו שיהיו נשמעים, כי הוא במהותו קטגור, ואם הוא הופך להיות סגור, הרי שהתבטל הדין מעיקרו והפך להיות לרחמים.

קנאותו של פנחס יותר אמיתית כאשר היא נעשית מתוך אהבת ישראל. על קנאתו של פנחס בשיטים נאמר שנעשתה "מתוך העדה":

וידא פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו.

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי.⁸¹

ומאחר שפעל מתוך ישראל, וממניעים של אהבת ישראל זכה להבני נתן לו את בריתי שלום.

78. מלכים שם פסוקים י"א - י"ב.

79. לדוגמה בשבת ל"ד, או בתענית כ:

80. גמרא עירובין מ"ג:

81. במדבר פרק כה פסוקים ז, י"א.